

Bevezető Gaál Zoltán Elejtett zászló című kötetéhez

Ismerkedés a kötet szerzőjével.

Bemutatni egy író, úgy, hogy figyelmen kívül hagyjuk a korszakot, melyben tevékenykedik, és a tényeket, melyek az adott id szak társadalmi viszonyait meghatározzák, nem lehet.

A huszadik század második évtizedében az els világháború véget vetett az Osztrák-magyar Monarchia békés aranykorának. A trianoni békeszerző és a monarchiát és ennek szerves részét, a történelmi Magyarországot darabokra szaggatta. A híres-hírhedt bécsi döntések, melyek a Trianonban más országokhoz csatolt országrészek hovatartozásáról döntöttek, és a második világháború, valamint 1945, az ország szovjet megszállása, majd az 1948-ban kezdődő kommunista diktatúra megszabta viszonyok közt kellett egy m vészeti tanulmányokat folytató fiatalembernek felni és élni. Végül az 1956-os forradalom és szabadságharc, az azt követő, szerzőnk által halálugrásnak nevezett kényszer emigráció a több ezer kilométerre fekvő, számára teljesen ismeretlen, minden kapcsolat és támogatás nélküli Svédországba, döntően befolyásolta további életét.

A felsorolt események közül egy-kettő is elég lehetett volna ahhoz, hogy már induláskor lehetetlenné tegyen egy m vészeti pályát. Hogy mégsem így történt, azon múltott, hogy Gaál Zoltán erős személyiség, két m vészeti képességgel (zene, irodalom) rendelkező ember, és a nehézségek még inkább erősítették a m vészetekhez való kapcsolatát.

Édesapja, Gaál István (Budapest, 1901 ó Debrecen, 1984) 1920 tavaszán elindult, hogy meglátogassa apját a távoli Dics szentmártonban. Erdélybe ment de beköszönt a trianoni béke // Váratlanul Romániában találta magát és ott rekedt. Hamarosan megtanult románul, mozdonyvezető lett és megnősült. Édesanyja: Varró Róza (Brassó, 1905 ó Debrecen, 1948) diplomás varrón volt. Szülei Brassóban házasodtak össze, ott született Zoltán 1934. február 21-én.

Úgy emlékszik, 1938-39 körül román óvodába járt. Dicsérték, milyen szépen beszél románul. Ma is sajnálja, hogy elfelejtette azt a nyelvet.

1940 augusztusában, a második bécsi döntés során, a Székelyföld egy részét visszacsatolták Magyarországhoz. Mivel Brassó román kézen maradt, apja úgy döntött, hogy repatriál, a családi házukat, legtöbb értéküket hátrahagyva, Debrecenbe költöztek.

Szerény körülmények közt éltek. Ez azonban nem volt akadály annak, hogy az elszőr a katolikus elemi iskolába, majd a piarista gimnáziumba járó fiút édesapja hegedülni taníttassa. Első hangszeres tanára, a hegedűm vész, amatőr zeneszerző-író Szendy Tihamér jelentős hatással volt növendékére. Házi könyvtárából ellátta olvasnivalóval, megismertette Tamkó Siráti Károly költővel, saját kis eladási darabjain és mesejátékain keresztül pedig az alkotó m vészettel is természetes közelségbe hozta. A piarista gimnázium paptá-

nárai ó a köztük dolgozó szcivilő kollégákkal együtt ó magas színvonalon tanítottak. Lelkes fiatal osztályfőnöke skatolikus vezérférfi szeretett volna faragni belé. Mindezen 1948-ban véget vetett az egyházi iskolák államosítása.

A tizennégy éves fiú ennek, és talán édesanyja korai halálának hatására úgy döntött, saját kezébe veszi sorsa irányítását. Osztálytársával és barátjával, Erkel Tiborral Budapestre utazott, ahol felvételiztek az akkoriban alakult Állami Zenei Gimnáziumba. Mint figyelemreméltó és támogatást érdemlő vidéki gyerekeket fel is vették ket, és egyszeriben az éppen megszilárduló kommunista diktatúrában találták magukat.

Mai történelmi ismeretünk birtokában pontosan tudjuk, hogy a Szovjetunió által megszállt Magyarországon, a szovjet emigrációból 1945-ben hazatért, akkorra mindenható pártfőtitkárrá avanszált Rákosi Mátyásnak és elvtársainak vezetése alatt hogyan alakult át szovjet mintára a kultúra, a m vészet és az oktatás. A mezőgazdaság és az ipar sem volt kivétel. A proletárdiktatúrában elsősorban a munkás-paraszt származású gyerekek tanulhattak, a többiek szertelmisségiő, és egyébő megkülönböztető megjelöléssel, még gimnáziumba se mindig nyerhettek felvételt, egyetemre pedig (egyetlen év, 1952 kivételével) szinte egyáltalán nem. Bizonyos kivételt jelentettek a m vészeti gimnáziumok, szakiskolák és főiskolák, ahol kénytelen-kelletlen figyelembe kellett venni a képességeket. Ilyen intézetekbe kerültek a politikailag megbízhatatlan tanárok, köztük a megszüntetett egyházi iskolák elbocsátott tanárai is. A zenei gimnázium, mint Gaál írja kötetében, szavában, szfantasztikus lehetett volna, ha a tanárok azt csinálhatják, amihez értettekő, de ezt természetesen nem teheték. A nyugati nyelvek oktatása a minimumra csökkent, csak a kötelező orosz vezeték be teljes óraszámában. A marxista ideológia áthatotta a történelem, irodalom és a m vészeti tárgyak oktatását is. A skapitalista nyugatrólő nem szívároghatott be a sdekadens és polgáriő m vészet. A magyar irodalom, képző m vészet és zene jelentős alkotóinak számos m ve tiltólistára került. Bartók Béla Mikrokozmoszának 6 kötetét csak illegálisan lehetett becsempészni az országba. Ilyen körülmények közt folytatta tehát zenei tanulmányait kötetünk szerzője. Verseket írni már érettségi előtt kezdett. Első szerelme, gimnáziumi iskolatársa, aki jól ismerte a Weöres Sándor-Károlyi Amy költő házaspárt, el is vitte hozzájuk látogatóba. A találkozás nagy élmény volt számára.

1953-ban érettségizett, majd a Zenem vészeti F iskola énektanár-karvezető képző tanszakán folytatta zenei tanulmányait. Innen emelte ki Járdányi Pál zeneszerző, népzene-tanára, aki Kodály egyik legjelentősebb tanítványa volt. Járdányi javasolta, hogy felvételizzen zeneszerzésre. Így találkozott Szabó Ferencsel, aki nemcsak a zeneszerzés tanszak vezetője volt, de mint a Szovjetunióból 1945-ben magyi rangban hazatért valaki, rettegett és nagyhatalmú kommunista is. Rendkívül tehetséges növendékei hamar felismerték, hogy sem mint zeneszerző, sem mint tanár nem kiemelkedő, de a körülményekhez képest tisztességes ember, aki hatalmával nem él vissza, és inkább segít a növendékeinek, mint árt. A főiskola, mint a többi egyetem is, tele volt pártmunkásokkal, akik a politikai nevelést, a marxizmus-leninizmus oktatását irányították a renitens m vész növendékeknek, és állandóan figyelték a diákság viselkedését. A sok polgári származású fiatal közt Gaál Zoltán, mozdonyvezető édesapjával, munkásszármazásának számított, ezért külön is felfigyeltek rá. A marxizmus órákat ritkán látogatta=egy diáktársának, aki javasolta, hogy lépjen be a pártba, azt válaszolta, hogy egy párt, melynek olyan tagjai vannak, mint a Magyar Kommunista Pártnak, bukásra van ítélve. Szókimondó természetének hamar híre ment. Nagyhatalmú tanárával sem bánt kíméletesen. Szabó Feltámadott a tenger c. m vész a bemutató után úgy gratulált, hogy megjegyezte: zeneileg

érdekes, de rossz prozódijával kerékbe törte a magyar nyelvet.

Szabó Ferencel egyre több konfliktusa támadt. A Zenemvészeti F iskola f titkárn je elintézte, válthasson zeneszerzés tanárt. Így lett az emberségér l és tanár-egyéniségér l ismert Szervánszky Endre növendéke. Egyik f iskolai zeneszerz társa, a jelenleg Salzburgban él Horváth József zongoram - vész, zeneszerz visszaemlékezése szerint, már els kompozíciói is túlmutattak az iskoladarabokon. Ugyanakkor néhány verse is megjelent az Új Hang és az Alföld c. folyóiratban. Úgy látszott, elindul zeneszerz i és költ i pályája, amikor jött a forradalom, és a sshalálugrásö.

Gaál Zoltán s számlájánö már a forradalom el tt sok minden összegy lt. A forradalom idején bevásáztották a forradalmi bizottsága. Saját kérésére megbízást kapott, hogy Szabó Ferencet védje meg az esetleges számonkérést l. (Volt tanára ellenségesen fogadta, kés bb köszönet helyett zaklatással vádolta.) Szervánszky Endre azt tanácsolta neki, hogy menjen el, mert s itt nem n f a számára.ö

Mai ismereteink szerint, a forradalmat követ megtorlás elérhette volna Gaál Zoltánt is. Jó néhány költ t, író t perbe fogtak, börtönbüntetésre ítélték, még halálbüntetéssel is fenyegettek. Vagy többéves szilenciummal büntettek, mint Weörest, vagy Csoóri Sándort. Gaál Zoltán olyan országot keresett, ahol megszabadulhat a diktatúrától, így esett választása a 2. világháborúból is kimaradt, akkor biztonságosan semlegesnek és függetlennek t n Svédországra.

Hamarosan összeházasodott az t emigrációba is követ menasszonyával, majd mindketten a stockholmi Királyi Zeneakadémián folytatták zenei tanulmányaikat= Gaál zeneszerzés, felesége zongora szakon. A sikeres zeneszerz i bemutatkozás Stockholmban nem segített. sMebénultam és elnémultam. A versírást 1957-ben abbahagytamö ó írja a kötet el szavában. Utóbbi azzal volt összefüggésben, hogy tudomására jutott: az emigráns költ k írásait megjelentet folyóiratot az amerikai titkosszolgálat támogatja anyagilag (mint szinte mindent Európában, a Szabad Európa rádiótól a különféle szervezetekig és fesztiválokig). Úgy érezte, hogy megszabadulva az egyik nagyhatalom szorításából, nem állhat be önként a rivalizáló másik nagyhatalom szolgálatába. Így következett a 42 év hallgatás, amit kötetében a P rén maradt lapok cím ciklus jelöl. A mottó Weöres Sándor ismert verséb l. a Le Journal-ból vett idézet: s minden bet nél többet ér / a papír p rén maradt részeö.

Az önkéntes szilenciumról, -- aminek azóta szerencsére vége ö csak maga a szerz tudna beszélni.

A 60 évvel ezel tti, az 1956-os forradalmat és szabadságharcot, az utána következ halálugrás-szer menekülést szinte naplószer en megörökít drámai versek, és a 2000 után írottak önmagukért beszélnek.

A kötet els ciklusa: Üssük a taktust (1952-55). A fiatalság igazi képeivel találkozunk, ahogy a világot érzékeli, önmaga helyét a világban, a lázadást, az els szerelmet. Az irodalmi emlékek olyan biztonsággal irányították, mintha nem kezd költ lenne: a képek, a forma, a nyelv, a ritmus természetes módon adóttak. Id nként népdalszer (Az egyik markomban), hibátlanul ritmikus (Malom), igazi álmodozó (Ének leányról, szi kérés), forradalmi lázadó (Lázadó ének, G ggel húztam a siratókat, Zászlóm) jöv beli bölcsességet sejtet (Ballada). Valami elemi der , szintesség, bátorság és tisztaság sugárzik ebb l a rövid ciklusból.

A kötet második ciklusa: Megölték Ábelt (1956) a forradalom drámai, pontos dátumokkal jelzett krónikája. Az címvers október 21-én született, szinte el revetíti a történeteket. A következő : Csikorgó csillag, s csupa jaj / hamu / vér / rom / halál / ö utolsó két sora: sA holtak némán t r tetemén / elejtett zászló

vagyok én/ö a kötet mottóversének, és címlap-illusztrációjának ihlet je (Borítókép: Orosz János). November 4-én, a szovjet megszállás napján, a fegyverek ellen tiltakozik, A halál hullámhosszán arra emlékezteti mindazokat, akik a forradalmat átérték, hogyan hallgatták a rádióban sa mind lesújtóbb híreketö. November 13. és 23. között Miskolcon és Debrecenben jár, keser en búcsúzik ifjúsága világától, falhoz vágva a borral teli üvegpoharat, de mégis reménykedik, talán ssosem lesz végedö.

Az 1956-57-ben, már svéd földön írt Valakit elvesztettem cím ciklus azonban sötét és reménytelen.

December 12-én érkeztek Svédországba, Talán csak a Karácsony cím versben próbál valami fényt és reményt lopni az életébe. Nem sok sikerrel, mert s talpam alól kiszaladt a föld / a homlokomra rászakadt az égbolt / ö. A Fénytelen úton s súlyos teherrel ballagunk / hontalanok az ég alatt / szemedben nem ragyog a hold / szememben nem süt ki a nap / ö. Úgy érzi: sK vagyok én / jaj / semmi más / í ..fékezhetetlen zuhanás / ö. A ciklus utolsó verse 1957 májusából való. Ezt követi a kötetben a P rén maradt lapok-ciklus, a valóságban pedig a 42 évig tartó hallgatás.

Domokos Kinga

Domokos Kinga

1956 és 1962 közt a Liszt Ferenc Zenemvészeti F iskola (mai nevén: Zenem - vészeti Egyetem) hallgatója voltam. Zongora m vésztanári

diplomát kaptam. A társ m vészetek közül leginkább az irodalomhoz, a költészethez vonzódtam. 1983-ban találkoztam az akkor ötvenedik évében járó Marsall László költ vel, akinek addig, a kommunista diktatúra éveiben, el sör 14 év szilencium jutott, azután csak 2 vékony kötetet jelent meg. Életünk következ 30 évét együtt töltöttük. Társként mellette élni, betekintést nyerni az alkotás folyamatába, megismerni ilyen irányban m köd intellektusát, felért egy rangos egyetemi kiképzéssel. Egyedül maradván, a zeneakadémiai oktatástól közel 50 éves tanári tevékenység után visszavonulva, irodalmi hagyatéknak feldolgozásával kezdtem foglalkozni. 2015-ben jelent meg az els kötet, amely 1958 és 2000 közt, addig meg nem jelent m vei egy részét tartalmazta (Széphalom Könyvm hely). 2016-ban tanulmányt közöltem arról a politikai háttérkutatósról, amit az Állambiztonsági Intézet Történeti Levéltárában folytattam, tanulmányozva az 1960-70-es években t és környezetét megfigyel kommunista ügynökök rendelkezésekre álló aktáit. Ezeket a tapasztalatokat felhasználva vállaltam el Gaál Zoltán Elejtett zászló cím kötetéhez a bevezet megírását, életének korai szakaszáról és annak politikai háttérér l, korai verseir l. Még a Zeneakadémiáról ismertem, mint zeneszerz hallgatót, néhány évfolyammal fölöttem járt. Menyasszonya, kés bbi els felesége évfolyamtársam volt. Jó ismer si viszonyunk svédországi emigrációjuk alatt is megmaradt, így a lehet ségekhez képest ismerem a körülményeket, amelyek jelenlegi költészete megismeréséhez és megértéséhez is elvezethetnek